

hållas nere. Mot det talade att den stora majoriteten av Sveriges befolkning bodde (och bor) väster om Stockholm. Med Stockholm som riksläkare skulle därför fler människor utsättas för en märkbar dygnsförskjutning. Detta var alltså ett klassiskt utilitaristiskt problem: litet besvär för många eller stort besvär för få. Ett västligt alternativ skulle framför allt drabba Norrbotten, så ett av flera förslag var att södra Sverige skulle införa en standardtid och de nordligaste delarna fortsätta med lokal tid. Detta fick dock landshövdingen i Norrbotten att oro sig över att hans län skulle alieneras från övriga Sverige. Att vara synkroniserad med riket var uppenbarligen viktigare än att vara det med solen, eller med andra ord: sociala hänsyn var viktigare än naturliga. Till slut valdes en position motsvarandes ungefär Örebro's läge. De få offrades alltså för de många.

Om detta problem verkar främmande för den moderne läsaren är det troligen för att vi inte förstår hur djupt rotad 1800-talets tidmätning fortfarande var i natur och astronomi, inte i mekanik. Boken fungerar därför också som påminnelse om hur mycket av det vi tar för givet, inte alls är självklart i alla samhällen. Ytterligare ett exempel är hur införandet av standardtid skulle gå till praktiskt. Den lokala tiden hade inte behövt vara exakt, men den nationella måste förstås vara det överallt. Med de mätning- och kommunikationstekniker som stod till buds var detta alls inte enkelt i småsocknar långt från telegrafan. Problemen löstes på samtliga dessa orter, men hur det gick till sätter perspektiv på hur ett fenomen vi tar för givet – exakt tid – krävde stora insatser, både vetenskapligt och organisatoriskt, för inte så väldigt länge sedan.

Uppsala universitet

HENRIK ÅGREN

Klas Hansson, *Kyrkomöte och partipolitik: Politisk påverkan på Svenska kyrkans kyrkomöte 1930–2018* (Skellefteå: Artos 2019). 361 s.

Lagom till 20-årsminnet av förändrade relationer mellan kyrka och stat har kyrkohistorikern Klas Hansson presterat en gedigen historisk undersökning av Svenska kyrkans kyrkomöte. Utgångspunkten tas i den ofta framförda uppfattningen att Svenska kyrkan är politiserad - syftet är att undersöka riktigheten i ett sådant påstående och hur det i så fall tagit och tar sig uttryck. Partipolitisk påverkan definieras som "den påverkan på kyrkomötet som kan spåras till de politiska partiernas idéer, ställningstaganden eller beslut" (s. 15).

Hansson ger en bakgrund till kyrkomötet som institution, och finner

dess ursprung i att kyrkofrågorna särskiljdes från det övriga riksdagsarbetet när tvåkammarriksdagen infördes, tidigare hade de behandlats av samtliga stånd. Kyrkomötet bör därför inte "ses som en direkt ersättning av prästeståndet utan som en fortsättning på hela riksdagens behandling av kyrkofrågorna" (s. 69). Kyrkomötet bestod här av biskoparna som självskrivna ledamöter, av *pastor primarius*, 13 präster som representanter för stiftet och Stockholm samt två teologiprofessorer från Uppsala respektive Lund, och dessutom av 30 valda lekmän. Lekmännen var inte partipolitiskt tillsatta utan representerade församlingarna. Kyrkomötet var alltså kategoriindelad, det bestod alltid till hälften av ämbetsbärare och till hälften av lekfolk. Denna sammansättning utgjorde det Hansson kallar "den dubbla ansvarslinjen".

Undersökningen börjar 1930 då en ny församlingsstyrelselag infördes. Kyrkofullmäktige skulle nu tillsättas genom allmänna och proportionerliga val. Partilistor introducerades vid det första kyrkofullmäktigevalet 1931. "Ett inofficiellt valbarhetskriterium hade därmed införts, nämligen partimedlemskap." (s. 71) Samtidigt fanns en opinion, anförd av den liberale lundateologen Magnus Pfannenstill, för ökat lekmannainflytande i kyrkomötet. Biskoparnas självskrivna ledamöter och den allmänt prästerliga prägel utmålades som ett demokratiskt problem. 1948 ändrades sammansättningen i enlighet med Pfannenstills önskemål till 43 prästerliga och 57 lekmanaledamöter, men ändringen påverkade inte den dubbla ansvarslinjen. Kyrkan sågs fortfarande som prästers och lekmäns gemensamma ansvar, och kyrkomötet tillsattes ännu genom indirekta val.

Vid kyrkomötet 1948 höjdes varnande röster för kyrkans politisering. Oro uttrycktes för en ordning där ledamöterna tillsattes av de politiska partierna och därmed ytterst skulle representera dessa och inte församlingarna. Kyrkomötet, menade man, "skulle vara något annat än en politisk folkrepresentation", och bestå av "kyrkans ombud och inte företräda politiska meningar eller religiösa åsikter utan kyrkans tro, hennes verksamhet och hennes församlingar" (s. 77, 78). Mot denna teologiskt grundade kyrkosyn stod en med socialdemokratin sammanhängande stark vilja att demokratisera kyrkan.

Två motsatta kyrkosyner krockade alltså i debatten om kyrkomötets utformning och om förändringar i relationen mellan kyrka och stat – en "folkkyrkogrupp", som värnade statskyrkoformen, och en "bekännelsestrogn" grupp som förordade separation och såg demokratin som underordnad den gudomliga uppenbarelse. Inför den reform som genomfördes 1982 var det demokratiseringsidealet som var tyngst vägande. Hansson skriver att "[h]uruvida de förslag som lämnades var förenliga med den teologiska grundvalen i en luthersk episkopal kyrka och Svenska kyrkans betoning på den

dubbla ansvarslinjen" inte diskuterades (s. 112). Han uppfattar att 1974 års regeringsform användes som modell för det nya kyrkomötet.

Det reformerade kyrkomöte som samlades 1983 antog alltså riksdagens arbetsformer, vilket bland annat innebar att de olika nomineringsgrupperna ersatte den tidigare stiftsammanhållningen genom att ha gruppmöten efter partifärg. Det förekom att nomineringsgrupperna ordnade särskilda nattvardsgudstjänster inom ramen för kyrkomötet - gudstjänsten fick på så sätt "en partipolitisk prägel" (s. 138). Kyrkan "hade hamnat i den partipolitiska rävsaxen" (s. 147).

En stor förändring var kategoriindelningens avskaffande, som gjorde prästernas position otydlig. Representerade prästvigda ledamöter de nomineringsgrupper de valts in på, eller var deras lojalitet i första hand bunden till kyrkan genom deras livslånga prästlöften? När reformen genomfördes betonades vikten av präster som ledamöter, men Hansson observerar en förskjutning i synen på deras roll. I sina intervjuer med gruppledarna i kyrkomötet framgår "en stark irritation på några håll mot präster som uppträder i prästskjorta under kyrkomötet". De "betraktas av sina gruppledare som representanter för gruppen, inte som präster" (s. 216, 226). Detta, menar Hansson, vittnar om en funktionalistisk ämbetsuppfattning som skaver mot kyrkans lära, och eventuellt även om en antiklerikal inställning i kyrkomötet. Att biskoparna mist sina platser som självskrivna ledamöter innebär enligt Hansson att Svenska kyrkans identitet som episkopal i stort sett övergetts.

Hansson balanserar statsvetenskapliga, kyrkohistoriska och ecklesiologiska forskningslägen och perspektiv på ett säkert sätt. Det går inte att ta miste på den personliga aversionen mot partipolitiseringsen av kyrkomötet, men detta påverkar inte framställningen på ett negativt sätt. Boken är ett viktigt bidrag både till förståelsen av kyrkomötet som institution och som (parti)politisk spelplan.

OSCAR SÖDERHOLM

Lena Andersson-Skog, *Otyg: Fallet Algots Nord* (Stockholm: Dialogos 2020). 268 s.

I början av 1970-talet, då den svenska tekokrisen fullt ut även drabbat konfektionsbranschen, beviljades ett mycket stort statligt stöd till det Boråsbaseerade konfektionsföretaget Algot Johansson AB ("Algots"), med syfte att etablera syfabriker i Västerbotten. Denna industrisatsning står i centrum i ekonomihistorikern Lena Andersson-Skogs bok *Otyg: Fallet Algots Nord*.